

jedinstvenog gospodarskog prostora te samostalnost u vođenju ekonomske politike) razvoja kapitalističke ekonomije te rezultati borbe za ostvarivanje spomenutih preduvjeta. Velika je pažnja posvećena izgradnji željezničke mreže kao i borbi hrvatskih poduzetničkih krugova za ostvarivanje vlastitih interesa u izgradnji željezničke magistrale istok-zapad te vanjskim (interesi Beča i Budimpešte) i unutrašnjim faktorima (nedostaci financijskih sredstava) koji su ometali njihove težnje. Osim agrarne ekonomije autor je prikazao i razvoj ostalih gospodarskih grana (bankarstvo, industrijalizacija, trgovina i obrt) u svim hrvatskim pokrajinama kao i razlike između pojedinim pokrajinama te se osvrnuo na preduvjete razvoja svih gospodarskih grana kao i na nedostatke njihovog razvoja.

Studija "Procesi/fenomeni inicijalne tranzicije stanovništva Hrvatske do 1918." (238-272) izvorno je objavljen u časopisu "Socio-logija sela" pod naslovom "Počeci tranzicije stanovništva u Hrvatskoj i njihova socio-ekonomska osnova (do 1918.). Ovdje se autor osvrnuo na tranzicijsku preobrazbu u kretanju stanovništva Hrvatske u svjetlu relevantnih razvojnih tokova moderniziranja socio-ekonomskih odnosa (do 1918. godine). Na početku prikazuje modernizacijske procese u Hrvatskoj te njene rezultate. Osvrnuo se i na modernizacijske procese odozgo (izvana ili iznutra) i odozdo (iznutra). Nakon uvodnih razmatranja prikazana je inicijalna tranzicija stanovništva i njezinu društvenopovijesnu uvjetovanost te utjecaj bračnog sastava stanovništva na kretanje nataliteta. Na kraju se osvrnuo i na migracije kao posljedicu deformativnih fenomena pseudoindustrijalizacije, odnosno pseudo-urbanizacije.

Posljednji rad "Hrvatski protonacionalni i nacionalni programi: Petar Zrinski - Janko Drašković - Eugen Kvaternik" (273-289) dosada nije objavljen. Autor se osvrnuo na protonacionalne i nacionalne programe počevši od Petra Zrinskog i njegovog ozaljskog kruga preko Baltazara Adama

Krčelića pa sve do Janka Draškovića i njegove Disertacije te Eugena Kvaternika, tvorca nacionalnog programa, i njegove knjige "Hrvatski glavničar". Autor je, također, prikazao i Starčevićeve zlouporabe Kvaternikovog nacionalnog programa odnosno pravaštva, koje autor naziva starčevićanstvom.

Na kraju priređivač prenosi "Bibliografiju radova Igora Karamana" (294-318) iz knjige "Požega u srcu Slavonije". Bibliografija zorno prikazuje veličinu i značaj ovog povjesničara u hrvatskoj historiografiji i arhivistici.

Ova će knjiga, iako je pretežno sačinjena od objavljenih radova, imati velik utjecaj za razvoj hrvatske historiografije. Naime, pred nama je pokušaj interdisciplinarnog proučavanja utjecaja raznih fenomena na modernizacijske procese od druge polovice 18. st. (1750.) do kraja prvog svjetskog rata (1918.).

Milan Vrbanus

HENRY KISSINGER DIPLOMACIJA

GOLDEN MARKETING, ZAGREB 2000;
PREVELE JASNA GRUBIĆ I VESNA TOMIĆ;
REDAKCIJA I POGOVOR RADOVAN
VUKADINović
HENRY KISSINGER, DIPLOMACY, A
TOUCHSTONE BOOK, NEW YORK, 1994.

Gotovo dva desetljeća od prijevoda dviju golemih knjiga memoara Henry Kissingera bivšega savjetnika za nacionalnu sigurnost i državnoga tajnika u administracijama predsjednika Richarda Nixona i Geralda Forda ("White House Years", u hrvatskom izdanju "Memoari"), na našem se tržištu pojavio i prijevod "Diplomacije", tiskane 1994. godine. Ukupno je riječ o četvrtom Kissingerovom naslovu na hrvatskom jeziku. Prve dvije knjige, "Obnovljeni svijet: Meternich, Castelereagh i problemi mira 1812 - 1822", u izdanju Matice hrvatske 1976. preveo je Vjesnikov novinar Krešimir Fijačko. Dva sveska "Memoara", objavljenih u nakladi

“Vjesnikove press agencije” i “Mladosti” 1981. preveli su ondašnji Vjesnikovci, a danas visoki djelatnici Ministarstva vanjskih poslova Hidajet Bišćević i Zoran Bošnjak. Kissinger je tako i u našem slučaju pokazao koliko je zanimljiv publicistima i onima koji su (priželjkivali) raditi u diplomaciji.

“Diplomacija” je “možda najreprezentativnije Kissingerovo djelo”, napisao je u pogovoru jedan od recenzenata, naš vodeći stručnjak za međunarodnu politiku dr. Radovan Vukadinović. Drugi je recenzent knjige dr. Stanko Nick, savjetnik za vanjsku politiku Predsjednika Republike Stjepana Mesića. Kissinger, koji je izjavio da je imao najveći utjecaj na međunarodne odnose poslije Drugoga svjetskoga rata, ponovo je dobio dostojan tretman. Knjiga je tvrdo ukoričena i tehnički dotjerana. Zagrebačka izdavačka kuća “Golden marketing” učinila je nemjerljiv doprinos našoj historiografiji, znanosti o međunarodnim odnosima i publicistici razmjerno brzim objavljivanjem ove 861 stranicu opsežne knjige. Barem se tako može učiniti uzme li se knjiga u ruke bez konzultiranja originala!

O Kissingerovoj “Diplomaciji” pisao sam dvije godine po njezinom objavljivanju u “Croatian International Relations Review”, Vol II, br. 4/5, 1996. i dnevniku Vjesnik od 26. srpnja iste godine. Doista, svaki uradak tako lucidne osobe kao što je Kissinger zaslužuje veliku pozornost. Tim više jer na našem je tržištu iznimno ograničen broj naslova koji objedinjuju povijest, međunarodne odnose i memoarsku literaturu. Međutim, svaki bi čitatelj, napose onaj koji doista nije vrlo dobro upućen u diplomatsku povijest posljednjih nekoliko desetljeća, trebao hrvatski prijevod čitati usporedo s engleskim originalom. Prvih šesnaest poglavlja prevela je Jelena Grubić i to je pouzdaniji dio knjige. Vesna Tomić prevela je drugu polovicu, poglavlja 17 – 31. Prije samoga osvrta na bit Kissingerove knjige, evo nekoliko “opasnih” mjesta iz prijevoda. Iako bi lista, na žalost, mogla biti puno duža, naveo

sam tek najkarakterističnije primjere. Na nekoliko mjesta komentirao sam i netočnosti koje su se potkrale Kissingeru.

U glavi 7. (Politički pakleni stroj: europska diplomacija prije Prvoga svjetskoga rata), stranica 163. hrvatskog i 184.-185. američkoga izdanja, prevoditeljica je ispustila veliki dio rečenice. Umjesto: “In reality, the Kruger Telegram represented neither German colonial aspirations nor German foreign policy, for it was purely a public relations play and it achieved that objective: ‘Nothing that the government ...’” iz prijevoda je ispaao dio istaknut masnim slovima. Takvih primjera ili čak izostavljanja čitavih rečenica ima mnogo. Navodim još dva. U glavi 28. (Vanjska politika kao geopolitika: Nixonova triangularna diplomacija), čitava rečenica iz izvornika (stranica 729.) “In fact, the China card either played itself or it did not exist.”, uopće nije prevedena. U glavi 30. (Kraj hladnoga rata: Reagan i Gorbačov), rečenica na stranici 701. prijevoda glasi: “Jacksonov tim relativno je tolerantan prema geopolitičkim promjenama (Jackson 1975. glasa protiv pružanja pomoći nekomunističkim snagama u Angoli). Kissinger, je, međutim, napisao (stranica 751.): “The Jackson forces were relatively tolerant of geopolitical changes (Jackson voted against aid to the noncommunist side in Angola in 1975) but were zealous about the implications of the most esoteric weapons technology.” Taj dio također nedostaje!

U glavi 8 (U središtu vrtloga: vojni pakleni stroj), stranica 209. originala rečenica: “The young Serbian terrorist failed in his first attempt to assassinate Franz Ferdinand, wounding the driver of the Archduke’s vehicle instead.” Prevedena je (stranica 185.): “U svome prvome pokušaju da izvede atentat na Franju Ferdinanda, mladi srpski terorist nije uspio, ranivši umjesto njega nadvojdina vozača.” Iako je i prijevod nejasan, jer ispada da je cilj “mladoga srpskoga terorista” bio samo raniti nadvojvodu, Kissinger je u opisu atentata posve pogriješio. Događaj opisuje razmjerno detaljno, ali mu nije poznato da je se radilo o

dvojici atentatora i da Princip nije, kako piše Kissinger, nakon neuspjela ubojstva, otišao "utapati tugu u obližnjoj kavani", pa mu ga je kasnije "volja providnosti" ponovo izručila. Austro-ugarska je policija bila ipak nešto efikasnija.

Neosjetljivost za zbivanja na prostoru Jugoistočne Europe, napose Hrvatske vidljiva su i u glavi 9. (Novo lice diplomacije: Wilson i Pariški sporazum), stranica 204 hrvatskog i 231. engleskog izdanja. Jasno navođenje kako je južni Tirol bio uglavnom "Austro-German" preveden je kako su u južnom Tirolu prevladavali "Austrijanci i Nijemci". U istoj rečenici Kissinger piše da su na dalmatinskoj obali prevladavali Slaveni.

Vjerojatno bi daleko manja pogreška bila samovoljno prepraviti pridjev slavenski u hrvatski, čija je dalmatinska obala pretežno bila. Iako se Austrija zapravo kratko vrijeme zvala Austro-Njemačka, prevoditeljica je smatrala da autor greškom upotrebljava takvu konstrukciju. Na nekim drugim mjestima, napose kada govori o stvaranju Kraljevine SHS, Kissinger pokazuje veću osjetljivost.

U glavi 12 (Kraj iluzije: Hitler i propast Versaillesa), Kissinger navodi pogrešnu godinu ulaska Abesinije u Ligu naroda. Umjesto 1925, treba 1923.

U glavi 16. (Tri pristupa miru: Roosevelt, Staljin i Churchill u Drugom svjetskom ratu) autor na 403. stranici američkoga izdanja piše kako je: "By March 1942, general George Marshall, the US Army Chief of Staff, infuriated at..." Prevoditeljica, bez obzira što jasno stoji da je Marshall bio glavni zapovjednik kopnenih (Army) snaga SAD-a (chief of staff of the US Army), to (stranica 359.) pretvara u "glavni zapovjednik vojnih snaga SAD-a". Postoji jasna razlika između pojedinih rodova vojske u oružanim snagama Sjedinjenih Država.

Još su problematičnija samovoljna mijenjanja središte bitanske vlade, Downing Streeta u London. (Glava 17. Početak hladnoga rata). Uz Wilhelm Strasse ili Foggy Bottom, Downing Street je vjerojatno jedna

od najpoznatijih svjetskih adresa. Nema nikakve potrebe pojednostavljivati je. Isto je, samo još nepoželjnije, u idućem poglavlju gdje Kissinger uredno govori o Mr. X-u i njegovom članku. Prevoditeljica svojevoljno mijenja X u Kennan (George), što je točno, ali Kennanov članak *The Sources of Soviet Conduct*, koji je isprva potpisan s "X", jedan je od zaštitnih znakova hladnoga rata. Isto se ponavlja na stranici 663. kada, uspoređujući Wahlstetterov članak za strateške s "X" člankom Georga Kennana za političke analitičare 1947., "X" jednostavno izostavlja i navodi puni naslov člaka, kojega u izvorniku (str. 715) nema!

U glavi 18. (Vrline i mane politike zadržavanja komunizma), stranica 404, rečenica: "Od završetka rata sovjetski su pritisci slijedili tradicionalne povijesne ruske uzore. Sovjetski Savez je kontrolirao Balkan (osim Jugoslavije), a u Grčkoj je bjesnio gerilski rat, kojemu je pružana podrška iz komunističke Jugoslavije i Bugarske, sovjetskoga satelita..." jasno pokazuje da Kissinger ponekad ima poteškoća s kronologijom. Nakon što je Jugoslavija ispala iz sovjetske interesne sfere, prestala je i pomoć komunističkoj gerili u Grčkoj. Nakon Titova izlaska iz Lagera, na Balkanu je Staljin nadzirao samo Bugarsku i Albaniju.

Nevjerojatno je kako je došlo do miješanja i prevođenja dijela rečenice "destruction of Czechoslovakia" (stranica 462.) kao "sлом čehoslovačkoga proljeća" (sic!?) (stranica 414.) Kissinger je, naravno, govorio o puču u Pragu 1948. godine, a ne o Praškom proljeću dvadeset godina kasnije!

U glavi 19 (Dileme politike zadržavanja: Korejski rat) Kissinger jasno piše (stranica 480.) kako je general MacArthur: "...had developed the strategy of island hopping, which bypassed the Japanese strong points and concentrated on weakly islands...". Taj je dio rečenice preveden: "...MacArthur je razvio strategiju osvajanja jednoga otoka za drugim (tzv. Island hopping), čime je izbjegao jaka uporišta u Japanu, koncentrirao se na slabo

branjene otoke...” Dakako, nije riječ o uporištima u Japanu, već snažnim japanskim uporištima diljem Azije, koje je MacArthur izbjegavao, udarajući na slabije točke primjenjujući strategiju skokovitog osvajanja.

U glavi 20. (Pregovori s komunistima: Adenauer, Churchill i Eisenhower) rečenica u kojoj Kissinger govori o Trumanovom zahtjevu da Sovjeti napuste “Iranian Azerbaijan” (stranica 495), prevedena je bez pridjeva iranski (stranica 446). Na temelju ratnoga dogovora s Britancima, Sovjeti su, kako bi se onemogućila penetracija Njemačke na prostor Bliskoga istoka, ušli u sjeverni Iran. Iako tek poslije izričitoga inzistiranja predsjednika Trumana, Sovjeti se 1946. povlače iz dijela nekadašnje Perzije gdje živi veliki broj turkofonoga stanovništva. Kako u Iranu nije bilo “revolucionarne situacije”, Kremlj nije smatrao vrijednim ostaviti pripadnike Crvene armije na teritoriju južnoga susjeda i tako dati alibi za istovjetno ponašanje Britanaca u Grčkoj ili Amerikanaca na Islandu i Danskoj. Riječ je, dakle o iranskom Azerbejdžanu! Doduše, niti sam Kissinger nije dosljedan, jer govoreći o istome problemu na stranici 446. američkoga izdanja piše samo Azerbejdžan.

Rečenica: “...and Lavrentij Berija, the head of the secret police.” (stranica 499.) prevedena je (stranica 450.): “...te Lavrentij Berija, provoditelj čistki i šef NKVD-a (tajne policije).” Točno je da je Berija bio provoditelj čistki i šef tajne policije. Pitanje je samo zašto se Kissingeru u usta stavlja nešto što nije napisao? Osim toga, NKVD, Narodni komesarijat za unutarnje poslove 1952. godine više nije postojao. Narodni su komesarijati 1946. pretvoreni u ministarstva, pa je i NKVD postao MVD.

U glavi 22 (Mađarska: pobuna u carstvu) ponovo je zanemaren važni dio rečenice. “That afternoon Nagy announced the formation of a new government on the basis existing in 1945, during the regime of the democratic parties’ coalition.” (stranica 559). Hrvatski prijevod (stranica 510.) glasi: “Isto

poslijepodne Nagy proglašava formiranje nove koalicijske vlade. Član vlade postaje i Bela Kovacz, predstavnik sitnoburžujске stranke (Small Holders Party), čime završava razdoblje komunističke jednopartijske vladavine...” Na temelju koalicijske podjele 1945. izvršena je rekonstrukcija vlade u Mađarskoj 1956. Konačno, zašto se Stranka malih zemljoposjednika zove “sitnoburžujskom”? I danas u mađarskom parlamentu sjede pripadnici te stranke.

Kissinger je ulogu Tita i Jugoslavije u mađarskim zbivanjima znatno pojednostavio. Nije točno da je Nagyju, koji se sklonio u jugoslavensko veleposlanstvo, obećan siguran ulazak u Jugoslaviju. Isto tako, Nagy je daleko nadmašio i Tita, a ne samo poljskoga lidera Gomulku, posljednjih dana svoje vlasti. Upravo je to bio razlog Titove suglasnosti s drugom sovjetskom intervencijom.

Koliko je u hrvatskom jeziku još uvijek neujednačeno prevođenje pojedinih termina pokazuje i primjer SEATO pakta - South East Asia Treaty Organization (glava 25., Vijetnam: početak pomutnje; Truman i Eisenhower). U Leksikonu Matice hrvatske prevodi se kao “Organizacija saveza jugoistočne Azije”, u Barbatovoj Povijest SAD-a kao “Pakt zemalja jugoistočne Azije”, a u TIME-ovom Atlasu, Općoj enciklopediji iz 1968 i Istoriji SAD-a Henry Bemforda Parksa kao “Organizacija pakta Jugoistočne Azije”. Tako je SEATO preveden i u Diplomaciji.

Kod nekih drugih imena i naziva, prevoditeljice nisu bile dosljedne. Tako je na istoj, 599. stranici Joint Chiefs of Staff preveden kao “zajedničko zapovjedništvo združenog stožera” i “zajedničko glavno zapovjedništvo vojske”. U istom odlomku (glava 27.; stranice 641 i 693) upotrebljava se i Kam-bodža i Kampučija, a da tako ne stoji u izvorniku.

National Liberation Front (NLF) na 617. stranici preveden je kao Nacionalni oslobodilački front”, na 627. stranici kao “Fronta nacionalnog oslobođenja Južnog Vijetnama”, na 633. kao “Nacionalno oslobodilačka fronta”. Četvrta verzija istoga imena je na 646.

stranici gdje je NLF preveden kao "Nacionalno-oslobodilačka fronta Južnog Vijetnama". Isto tako, ponekad se (stranica 635) NLF u izvorniku pretvara u Vietkong.

Slično je i sa Strategic Defense Initiative (SDI), koja se do 729. stranice prevodi kao Strateška obrambena inicijativa, da bi na stranici 731. postala Strategija obrambene inicijative. Neusklađeno je prevođenje Rooseveltova "Zakona o zajmu i najmu", koji je na stranici 346 preveden, a na 703. ostavljen u izvorniku kao "Lend and Lease."

Rečenica: "Some 80.000-100.000 communist guerillas moved north, while 1 million north Vietnamese fled to South Vietnam, where the US discovered in Ngo Din Diem a leader it thought it could support." (stranica 636. izvornika) prevedena je (stranica 548.): "Procjenjuje se da je između 80.000 i 100.000 pripadnika gerile pobjeglo na sjever, dok je milijun stanovnika Sjevernoga Vijetnama pobjeglo u Južni Vijetnam. Sjedinjene Države otkrivaju Ngo Dinh Diema i smatraju ga liderom kojemu bi mogle pružiti podršku." Ponajprije, iz prijevoda je ispao pridjev "komunistički" u opisu pripadnika sjeverovijetnamske gerile. Drugo, Sjedinjene Države nisu samo otkrile katoličkog političara Dinh Diema, već su u Dinh Diemu otkrile osobu koju bi mogle podržati.

U idućem poglavlju (Vijetnam: put bez povratka; Kennedy i Johnson, stranica 647.), piše kako: "Thus was set up yet another Catch-22 situation: if the Cambodia..." Ne radi se ni o kakvoj "situaciji poznatoj pod nazivom 'kvaka 22' (595. stranica prijevoda), već je stanje u Kambodži tek podsjećalo na okolnosti o kojima Joseph Heller piše u svome poznatom romanu. Problem je bio tako težak da je njegovo naizgled alternativno rješenje bilo još manje logično.

U istoj glavi još su barem dvije vrlo nejasne pogreške. Kada govori o Kennedyjevom nastojanju da ojača vlast u Južnome Vijetnamu kako bi se zemlja sama mogla oduprijeti komunističkom pritisku sa sjevera, Kissinger piše (stranica 649.) kako su: "Civil

action and domestic reform were emphasized and the official rhetoric was modified to suggest that American prestige and credibility, not necessarily American security were on the line in Vietnam." Naprosto je za nepovjerovati da je "civil action" preveden kao građanski neposluh (stranica 597.)! Konačno, zar bi se pomoću neposluha mogla izgraditi stabilnost bilo koje zemlje?

Na stranici 666. istoga poglavlja Kissinger piše kako su za vrijeme Tet-ofenzive gerilci Vietkonga: "...seized key targets in Saigon, reaching even the grounds of the United States Embassy and General Westmoreland's headquarters."

Taj je dio rečenice preveden (stranica 618): "Vietkong osvaja ključne pozicije u Sajgonu, čak i veleposlanstvo Sjedinjenih Država i glavni stožer generala Westmorelanda."

Niti je veleposlanstvo SAD-a tijekom Tet-ofenzive palo, niti Kissinger to piše u svome tekstu! Gerilci Vietkonga uspjeli su tek ući u vrt veleposlanstva, koja je bila jedna od najvećih na svijetu.

Isto tako, u idućem se poglavlju spominje Antony Lake. On ne samo da više nije "aktualni savjetnik za nacionalnu sigurnost predsjednika Clintona", već je to bio tek za prvoga Clintonova mandata. Danas je Lake nastavnik na Georgetown University u Washingtonu DC.

Konačno u glavi 31 (Nova razmišljanja o novom svjetskom poretku) u prijevodu na stranici 784. stoji kako: "Predsjednik Bush 1980. pokreće inicijativu i borbu za formiranje organizacije NAFTA (North American...). Kissinger je napisao (stranica 832.) kako: "The Enterprise for the Americas Initiative announced by Bush in 1990, and the battle for a North American Free Trade Agreement with Mexico and Canada...". Bush nije bio predsjednik 1980., niti je tada pokrenuta inicijativa za formiranje NAFTA-e, niti tako stoji u izvorniku.

Nepotrebni i netočni intervencija prevoditelja ima i na stranici 736. "Mihail Gorbačov,

sedmi predsjednik Sovjetskog Saveza od Lenjina, odrastao je...". Autor je napisao (stranica 785.): "Mikhail Gorbachev, the seventh in a direct line from Lenin, had been raised..." Mihail Gorbacov, bio je sedmi vođa SSSR-a nakon Lenjina, i Kissinger to jasno navodi. On je bio prvi (sic!) predsjednik Sovjetskoga Saveza. Do tada su u Moskvi vladali generalni ili prvi sekretari komunističke partije. Slično je s ostalim nepreciznostima. Riječ "leader" prevodi se kao "šef sovjetske države" (str. 739. hrvatskog izdanja, 788. engleskog), a dužnost šefa Međunarodnog odbora Centralnog komiteta, koja je ekvivalent Savjetniku za nacionalnu sigurnost umjesto pri Bijeloj kući, kako stoji u engleskom tekstu, prevedena je u Americi (str. 740. i 788.).

I u ovome su poglavlju recenzenti mogli popraviti ili naznačiti nekoliko mjesta koja su u vrijeme dok je Kissinger radio na rukopisu bila točna, ali su se do danas promijenila. Zair je od svrgavanja diktatora Mobutua 1997. i dolaska na vlast Loraina Kabile postao Demokratska Republika Kongo.

"Diplomaciju" Henry Kissingera moguće je isčitavati na nekoliko razina. Ona je malim dijelom memoarska literatura. Kissinger se prisjeća vlastitoga susreta s Harry Trumanom, a kada piše o vremenu Richarda Nixona u Bijeloj kući, nužno govori i o vlastitom doprinosu kreiranju politike, bilo prema Kini ili Sovjetskom Savezu, bilo prema Vijetnamu i pregovorima, koje je s predstavnicima vlasti u Hanoju vodio u Parizu i koji su mu osigurali Nobelovu nagradu za mir.

Zbog univerzalnih zaključaka, povijesnih koncepata, smještanja povijesnih odluka u širi okvir državnštva, analize motiva pojedinaca koji su imali mogućnost odlučivati, kao i razmatranja utjecaja tradicije, birokracije i javnoga mnijenja na vođene politike, knjiga se mora gledati i kao nužno oruđe svakom diplomatu i studentu međunarodnih odnosa. Te su "državničke mudrosti" rasute po cijelom tekstu i doista je potreban veliki napor da se one pronađu.

Konačno i ponajviše, ovo je originalni i zanimljivi historiografski rad. Kissingerov pogled na povijest svjetske diplomacije i zbivanja u odnosima velikih sila u posljednjih stotinu i pedeset godina, s prologom koji obuhvaća događanja u vrijeme Richelieua, Vilima Oranskoga, kao i Metternichova uređenja postnapoleonske Europe. Od trideset i jednoga poglavlja osim posljednjega koje gleda u budućnost i svijet u nastajanju i prva dva, u kojima autor razlaže glavne silnice koje su odredile vođenje američke vanjske politike, u preostalom dijelu knjige o vremenu od Louisa XIV, pa do otpuštanja Bismarcka iz službe 1890. govori u četiri poglavlja. U dva se obrađuju vojni i politički događaji koji su prethodili Velikom ratu, a u osam narednih glava analiziraju se promjene koje je u međunarodnu politiku unio Woodrow Wilson, postojanje Sovjetskoga Saveza, uspon nacizma i promjene u politici SAD-a koje uvodi Franklin Roosevelt. Hladnome je ratu posvećen najveći dio knjige, 14 poglavlja. Vijetnamu i tamošnjim poteskoćama SAD-a čak tri. Isto tako, razmjerno velik dio teksta govori o vremenu predsjednika Nixona (dakle i Kissingera), dok se neki drugi, primjerice predsjednici Carter, pa i Ford, jedva spominju. Dok o Reaganu, o kome uglavnom piše pozitivno, navodi i anegdodu koja pokazuje frapantno nepoznavanje svjetske povijesti, o Nixonu, koji je gotovo svakodnevno dao poneku smiješnu izjavu, ne navodi ni jednu.

Unatoč čestom ponavljanju, Kissingerove su rečenice lucidne, zanimljive i rezultat svakako duboko promišljenog studiranja prošlih i aktualnih zbivanja. Djelo koje je Kissingera, tada još samo profesora na Harvardu, stavilo na svjetsku kartu mislilaca i bio je upravo "Obnovljeni svijet", u kojem se analizira nastajanje europskoga koncerta sila i ulazak Staroga kontinenta u najduže mirnodopsko razdoblje u povijesti. Izabirući vrijeme napoleonskih ratova i nastojanja ratne koalicije koja je, suočena s revolucionarnom Francuskom oslonjenom na golemu vojsku običnih građana, pobijedila i na Bečkom

kongresu morala izgraditi stabilni, mirmo-dopski sustav, Kissinger piše i o svijetu koji je nastajao poslije Drugoga svjetskoga rata. Politička se karta temeljito promijenila u oba promatrana primjera. Uspoređujući Metternicha i Woodrow Wilsona, diveći se Realpolitik, “vanjskoj politici utemeljenoj na računici sile i nacionalnog interesa”, Kissinger jasno pokazuje da su pravi državnici oni koji vode “kontinentalnu” politiku. Pod time shvaća potrebu ulaska u svjetsku arenu zbivanja, a ne izolacionizam. Krajem 19. i početkom 20. stoljeća Amerika je mogla izabrati između pristupa Theodora Roosevelta i Woodrow Wilsona. Dok je TR primjenjivao europski model vođenja politike, smatrajući moć i sfere utjecaja jedinim pravim mjerilom, Wilson je utro put altruističkom shvaćanju američke politike. Sigurnost SAD-a postaje tako ovisna o sigurnosti cijeloga svijeta. Američka misija postaje širenje demokratskih vrлина i načela. Time je Wilson prvi spoznao da “Amerikanci ne mogu poduprijeti velike međunarodne aranžmane ako ih ne opravdavaju njihova moralna uvjerenja.” Dakako, Latinska Amerika mogla bi podosta prigovoriti takvom američkom stavu, kao i Indijanci (Native Americans), prema kojima su vrijedila načela: Monroeove doktrine i Manifest Destiny.

Na načela Woodrow Wilsona, koja Kissinger smatra previše idealističnima i neefikasnim, i Theodora Roosevelta, na čiju je politiku najviše podsjećalo vrijeme Richarda Nixona, Kissinger se vraća mnogo puta. Uspoređuje i Ronalda Reagana s Wilsonom, jer su obojica pronikli u dušu Amerike. Obojica su, na tako američki način, mislila da svijet treba promatrati u kategorijama borbe dobra i zla. Zato je Reagan i mogao misliti da će Sovjeti, čim se upoznaju s “pravim” činjenicama, promijeniti način razmišljanja. Nixon je, za razliku od Reagana, tražio evoluciju i vođenje politike koja se temelji na nacionalnim interesima SAD-a. Trebalo je odvojiti bitno do nebitnoga i angažirati se samo u onim slučajevima gdje doista prijeti

opasnost. Nixon je bio jedini američki predsjednik koji je mogao otvoriti Kinu, upravo zbog svoga beskompromisnog antikomunizma. Na njegovu politiku Kissingera podsjeća i njemački političar iz prvoga desetljeća Weimarske Republike Stressemann.

Dok je Britanac Palmerston govorio kako Ujedinjeno Kraljevstvo nema prijatelja, već samo interese, Kennedy, argumentira Kissinger, vodi politiku po kojoj SAD nema interesa, već samo prijatelje. Otuda angažman u Vijetnamu, otuda i ulazak Amerike u veliki broj ratova prije svega zbog osjećaja moralne obveze koju je imala kao stvaraoc kolektivne sigurnosti.

Svakako, brojni bi se Kissingerovi zaključci mogli prodrvcí kritičkom pro-pitivanju. On se služi uglavnom vrlo starom literaturom i velika je rijetkost u bilješkama vidjeti nasov koji nije tiskan prije više od dvadeset godina. Zato su i brojni zaključci, napose oni o zbivanjima u Kremlju i Sovjetskom Savezu obojani hladnoratovskim znanjem. Otvoreni arhivi posljednjih desetak godina omogućuju nam stvaranje ponešto uravnoteženije slike kreiranja vanjske politike u Kremlju. Navodim samo jedan mogući drugačiji pogled. Pitanje je koliko su zapadne sile gurnule Staljina u sporazum s Hitlerom a koliko ga je Kremlj doista priželjkivao.

Kissinger u fokusu ima prije svega Sjedinjene Države, odnosno, u ranijim razdobljima, ključne europske sile. Njegovi bi se zaključci često mogli dovesti pod kušnju ako bi se primjenjivali na odnose SAD-a prema manjim zemljama i Latinskoj Americi. Čvrsti, crno-bijeli, modeli kojima je katkada Kissinger sklon, vjerojatno bi izdržali kritičko preispitivanje tek u analizi odnosa velikih zemalja: SAD-a, Kine, Sovjetskog Saveza i (Zapadne) Europe. Uzme li se u fokus Titova Jugoslavija onda je vrlo jasno kako Eisenhowerova i Dullesova politika nije bila tako pravocrtna, kako bi se moglo naslutiti čitanjem “Diplomacije”

Prigovorima unatoč, Henry Kissinger jedan je od fenomena svjetskog državištva,

“akcijski intelektualac” koji diplomaciju smatra umjetnošću, a pravoga, velikog državnika, kakvih nema mnogo, najvažnijim povijesnim ličnostima.

Tvrtko Jakovina

DUŠAN BILANDŽIĆ
HRVATSKA MODERNA POVIJEST
 GOLDEN MARKETING, ZAGREB 1999.

Krajem 1999. godine iz tiska je izašla knjiga akademika Dušana Bilandžića *Hrvatska moderna povijest*. Sadrži 17 većih cjelina podijeljenih na podcjeline, a ove se dijele na veliki broj tema koje čine uže cjeline. Njihov raspored metodološki je dobro komponiran. Teme su pisane pregledno i sadržajno, obuhvaćaju uglavnom sva najznačajnija razdoblja koja je prema sadržaju trebalo opisati. U svezi s tim, autor u uvodu navodi da se svaka od 17 cjelina, kao i njihovi podnaslovi mogu čitati kao samostalne cjeline, što je točno. Zato čitatelj može s obzirom na obimnost knjige posegnuti za onim cjelinama i temama koje ga posebno zanimaju, odnosno prema kojima ima više afiniteta.

Knjiga počinje prikazom povijesti Hrvatske u drugoj polovici XIX. stoljeća kada, nakon burne 1848/1849. i uspostave Bachovog apsolutizma, počinje razvoj moderne Hrvatske. Taj razvoj autor prati do sloma Austro-Ugarske monarhije i stvaranja Države Slovenaca Hrvata i Srba 1918. godine. U tom se odjeljku naznačuju se mnoga zanimljiva pitanja koja zaokupljaju pozornost čitatelja i koja traže reviziju nekih dosadašnjih prosudbi ili se pak otvaraju nova pitanja (npr. pitanje opravdanosti postojanja Monarhije, pitanje što je Monarhija mogla osigurati Hrvatima da je opstala i drugo.) Zanimljiva su autorova zapažanja o položaju Hrvata u Prvom svjetskom ratu, kao i njegova točna konstatacija da im pobjeda i jedne i druge zaraćene strane nije

donosila nikakvo dobro. Obrazlažući unutrašnje probleme dvojne Monarhije autor nas upoznaje s uzrocima njezine propasti (duhovni zarobljenik politike velike Njemačke i iracionalni mađarski nacionalizam).

U odjeljku o stvaranju Države Slovenaca Hrvata i Srba, autor nam prezentira originalne i zanimljive misli i konstatacije koje se odnose na mnoge dileme hrvatskog političkog života, koje se odnose na mnoge dileme hrvatskog političkog života, koje su se odnosile na odlaganje odluke o raskidu državno-pravnih veza s Austro-Ugarskom. Uzrok tome vidi u privrženosti Hrvata principu legitimiteta.

Analizirajući politiku čelnika Kraljevine Srbije i Države Slovenaca, Hrvata i Srba, autor upoznaje čitatelja s činjenicama koje su kasnije prouzrokovale ključne konflikte u novostvorenoj jugoslavenskoj državi. U svezi s tim autor uočava razlike u političkim stavovima kreatora nove države. Na temelju tih razlika pretkazuju se budući oštri politički sukobi. Po autorovom mišljenju sukobile su se dvije državopravne koncepcije, dva kulturno-civilizacijska mentaliteta uz mnoge druge razlike (vjerske, različito shvaćanje oblika vladavine, političkih odnosa i drugo).

Čitatelju će biti zanimljivo autorovo objašnjenje uzroka hegemonističkog položaja Srbije u novostvorenoj državi. On se, kaže autor, temelji na ideji velike Srbije i pravoslavju, što određuje centralizam i unitarizam kao model uređenja države kojima se suprotstavlja hrvatski federalizam. Elaborirajući borbu centralista i federalista, opisuju se, istina ukratko, osnovne odrednice Radićeve politike s konstatacijom da je njegova stranka vrlo brzo izrasla u glavnog nositelja hrvatske političke i državne ideje, postavši globalni nositelj otpora cjelokupnom državnom ustroju, podižući kod seljaka obrazovanje i kulturu, učinivši ga tako glavnim političkom snagom Hrvatske.

Odjeljak u kojem se opisuje razvoj naci-fašističke i komunističke (boljševičke) ideologije u Hrvata, čitatelj će između ostalog naći odgovor na pitanje zašto se u Hrvata do

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA LIII
ZAGREB 2000.

UDK 93/99

ISSN 0351-2193

Historijski zbornik, god. LIII, str.1-283, Zagreb 2000.

Izdavač

Društvo za hrvatsku povjesnicu

Redakcijski odbor

Mirjana Gross

Ivan Kampuš

Franko Mirošević

Ivica Prlender

Tomislav Raukar

Petar Strčić

Glavni i odgovorni urednik

Ivica Prlender

Članci i rasprave iz časopisa Historijski zbornik su referirani u publikacijama:

ABC Clio

Historical Abstracts

America: History and Life

Adresa uredništva

Društvo za hrvatsku povjesnicu, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 10000 Zagreb, I. Lučića 3, Hrvatska

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti Republike Hrvatske

Tisak:

Horetzky